

21. Мельник Е.М. Українські середні навчальні заклади на Поділлі в 1917-1920 рр. / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2004. – Т. 4. – С.48-67.
22. На увагу школам // Слово. – 1920. – 5 лист. (№ 32). – С. 2.
23. Наші видавництва // Життя Поділля. – 1919. – 21 січ. (№ 27). – С. 4.
24. Наші видавництва // Наш шлях. – 1920. – 26 трав. (№ 101). – С. 3.
25. Нове видавництво // Життя Поділля. – 1919. – 6 лют. (№ 41). – С. 4.
26. Нові видання // Наш шлях. – 1920. – 10 черв. (№ 112). – С. 4.
27. Нові книги видання товариства «Дністер» // Наш шлях. – 1920. – 7 лют. (№23). – С. 2.
28. Паперова криза // Промінь. – 1919. – 20 верес. (3 жовт.) (№ 5). – С. 2.
29. Постернак С. Из історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. / С. Постернак. – К. : Друкарь, 1920. – 127 с.
30. Проект Єдиної школи на Україні. Основна школа. – Кам'янець-Подільський : Дністер, 1919. – Кн. 1. – 172 с.
31. Розвиток видавничої справи // Життя Поділля. – 1919. – 3 квіт. (№ 88). – С.3.
32. Сірополко С. Історія освіти на Україні / С.О. Сірополко. – Львів, 1937. – 174 с.
33. Степовий В. Культурний рух на Україні в часи революції / В. Степовий // Наш шлях. – 1919. – 4 груд. (№ 10). – С. 1.
34. Степовий В. Культурний рух на Україні в часи революції / В. Степовий // Наш шлях. – 1919. – 11 груд. (№ 15). – С. 2.
35. Степовий В. Можливість задоволення книжного голоду / В. Степовий // Наш шлях. – 1920. – 27 лют. (№ 39). – С. 1.
36. Украинские учебники // Киевская Жизнь. – 1919. – 19 сент. (2 окт.). – С. 4.
37. Університетська друкарня в Кам'янці // Вільна Україна. – 1919. – 11 квіт. – С. 3.
38. Університетська друкарня // Життя Поділля. – 1919. – 20 лют. (№ 52). – С. 4.
39. Шкільне кооперативне товариство // Нова Рада. – 1918. – 27 (14) груд. (№ 243). – С. 4.

The article highlights the activities of publishers to ensure the Ukrainian school textbooks during the UPR Directory.

Key words and word-combination: textbooks, publisher, publishing, cooperation, Directory UNR.

Отримано: 11.03.2013р.

УДК 821.2'05/06

М. О. Лещкін

Житомирський державний університет імені Івана Франка

**«...БЕЗ НАЦІЇ НЕ МОЖЕ БУТИ РОЗВИТКУ
ІНДИВІДУАЛЬНОСТЕЙ...»
(ВЗАЄМИНИ ІВАНА ОГІЄНКА ТА ЄВГЕНА ОНАЦЬКОГО)**

У статті зроблена спроба віднайти майже невідомі точки контакту двох діячів українського національного руху ХХ ст. на еміграції – Івана Огієнка (митрополита Іларіона) та Євгена Онацького.

Ключові слова і словосполучення: літературознавець, Кам'янець-Подільський, Київський університет, УНР, ОУН.

Відомий огієнкознавець Зиновій Тіменик заявив про митрополита Іларіона – професора Івана Огієнка: «Залишаються наразі малознаними його зв'язки з... Є. Онацьким (Рим, Буенос-Айрес)...» [1, с.190]. Якщо зв'язки мало-

знанні, – значить, вони все-таки мали місце, і наша мета – спробувати бодай гіпотетично до цих зв'язків наблизитися.

Що ж являв собою в українстві С. Онацький і де могли перетинатися його життєві шляхи з І. Огієнком?

Євген Дометійович Онацький (1894-1979) – український поет, літературознавець, лінгвіст, журналіст, громадський діяч. Народився у м. Глухові на Чернігівщині [2, с.294]. 1904 року сім'я Онацьких переїхала до Кам'янця-Подільського (міста, в якому 1918 року І. Огієнко створить і очолить славетний український державний університет), у Кам'янці-Подільському Євген навчався в гімназії, закінчив її 1912 року зі срібною медаллю. Протягом 1912-1917 років юнак навчався на історико-філософському (історико-філологічному) факультеті Київського університету Св. Володимира [11], де в цей час викладав І.Огієнко. Студенти ж зазвичай знають (принаймні в обличчя) викладачів. Отож, можна припустити, що знайомство з Іваном Огієнком було б хоча візуальним. Євген був членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Під час навчання активно займався суспільно-громадською роботою.

С. Онацький став завзятим учасником української революції 1917-1921 років, провідним членом об'єднаного керівництва всіх вищих шкіл Києва – Головної студентської ради. Як представник українського студентства, увійшов до складу Центральної Ради (став одним із наймолодших її членів [5]) і досить швидко був призначений до її Секретаріату. Брав активну участь у Всеукраїнському національному конгресі, скликаному Центральною Радою в Києві [11]. Про цей конгрес, як про доленосну подію, писав пізніше в автобіографії І. Огієнко: «1917.19-21.ІІІ. н. ст. (6-8.V ст. ст.). Перший всеукраїнський Національний Конгрес (1500 люда, в залі Купецького зібрання) обирає членів до Центральної Ради й оголошує її найвищою владою в Україні» [6, с.23]. Деякі описові деталі свідчать про нього як про С. Онацького, якщо не учасника. Тож І. Огієнко та С. Онацький могли там і зустрітися. С. Онацький виконував спеціальні доручення УНР на переговорах з козацькими урядами Кубані та Дону [5].

Після деякої перерви в політичній діяльності за пори Гетьманату П. Скоропадського С. Онацький 1919 року їде як член урядової делегації УНР у Париж на Мирну конференцію, що завершувала Першу світову війну. Коли стала очевидною поразка тодішніх українських визвольних змагань, він із дружиною переїхав до Риму й залишився там. У Римі очолив пресове бюро української дипломатичної місії, заснував і редагував газету «Голос України» (італійською мовою «La voce del Ucraina») як часопис цієї місії [11]. Незабаром став італійським представником Організації українських націоналістів (1929-1943) [2, с.295], провідним співпрацівником друкованого органу ОУН «Розбудова нації» (виходив у Празі). Про важливе місце С. Онацького у структурі ОУН писав С. Бандера в автобіографії: «До Італії я поїхав перший, в першій половині 1940 р. Був у Римі, де станицею ОУН керував проф. С. Онацький» [1, с.11].

Програмовою з точки зору ідеології українського націоналізму в інтерпретації С. Онацького є його стаття «Націоналізм і індивідуалізм». Автор стверджує, що націоналізм є вченням, яке виступає проти комунізму як виродження ідеї колективістської демократії: «... ми знаходимо атомістичну теорію суспільства демократичної доктрини, з її ідеалами загальної рівності, що приводить до нівеляції людських вартостей і виливається в жахливу демагогію більшовизму і комунізму (що фактично приводить в логічному розвитку подій до цілковитого заперечення індивідуалізму)» [8, с.162]. З іншого боку, націоналізм є розвінчанням сліпого індивідуалізму (який нерідко шкодив історичному поступові укра-

їнського народу), коли «в ... кількісній масі одиниця, індивід є всім. Рівний всім іншим індивідам, він почуває себе «сам-собі-паном». Не з'єднаний з суспільством ніякими етичними обов'язками, він поводить відповідно до своїх власних міркувань, інтересів і смаку. В момент національної небезпеки він проголошує свою нейтральність, виправдовуючись тим, що «його хата – з краю» і її ніхто не зачепить. Ціллю собі він ставить здобути якомога більших прав і звільнення від усіх обов'язків. Натомість «націоналізм, що ставить в основу своєї діяльності добро цілої нації, пам'ятає, що стан цілого залежить від стану складників. І саме тому він мусить піклуватися про якнайбільший розвиток індивідуальних прикмет і окремих індивідів, і окремих індивідуалізованих груп. Індивіди, що складають націю, не можуть ніколи доходити до рівня засобу, вони завжди мають залишатися ціллю, щодо якої держава, суспільство в цілому має свої обов'язки... Але, з другого боку, і індивід має обов'язок жертвувати всім – навіть власним життям для нації. І тут нема ніякої суперечності. Почуття самопосягати для нації, яке помітне в кращих її членів, лише підкреслює те споріднення індивіда з нацією, при якому індивід, ризикуючи для нації, жертвує собою не для якоїсь чужої, відмінної від нього істоти, але для того, що є в нього найдорожче, найкраще, найшляхетніше, найвище. Бо ідеали нації є його ідеалами, болі нації є його болями, триумф нації є його триумфом» [8, с.163-164]. Звідси висновок: «... якщо соціалізм висуває концепцію, де колективіви (не нації) надається виключне значення, а індивідуалізм, навпаки, – те виключне значення надає індивідам, то націоналізм заперечує крайності однієї і другої теорії і твердить, що без нації не може бути розвитку індивідуальностей, а без розвитку індивідуальностей не може бути розвитку нації. Розвиток національної свідомості, що примушує людину час від часу до жертв на користь нації, не лише не суперечить розвиткові індивідуальної свідомості, але навпаки – ця індивідуальна свідомість є конче потрібною для розвитку національної свідомості» [8, с.165].

Ці погляди Є. Онацького (якщо відволіктися від дискусійних конкретних прикладів втілення індивідуалізму в США чи «етичного націоналізму» у фашистській Італії) були багаті в чому близькі до ідеології І. Огієнка, про що свідчать такі Огієнкові сентенції: «Людина кожна – то перлина» [7, с.27]; «... заразу повного безвір'я сіють по світові найбільше більшовики» [там само]; «Сучасні погани, комуністи, як і погани всіх віків, на перший план виставляють присипляючий обман і тим впливають на народ, як опіум, як наркотику» [7, с.28]; «Посяднайте те, що здається навіть ніби не до посдання» [6, с.30]; «Немає більшої любові до народу, як душу покласти за нього» [там само]; «Хто любить свій народ, той йому служить» [7, с.32]; «Блажен, хто жертвує вміє нести за Рідний Край свій, за народ» [там само]; «Через міщевість інтересів ми не маємо вікової культурної всенациональної традиції» [7, с.33]; «Комунізм – це бур'ян на запущеному городі» [7, с.35]; «Комунізм убиває людину» [там само]; «Національна освіта – головна основа нашого світогляду» [7, с.41]; «Правдиве життя і правдиве щастя людини – тільки серед своєї рідної нації» [7, с.44]; «Тільки свідомі нація дає великих людей» [там само]; «Мало хто широко служить народowi, і в цьому наша трагедія» [там само]; «Любов до народу всіх його синів сильно зміцнює самого народу» [7, с.45]; «Ми недержавні тільки тому, що ми незакінчена нація, що ми ще не вміємо говорити «єдиними устами і єдиним серцем»» [7, с.49]. «Перегляньте кожну нашу культурну ділянку, – скрізь побачите те саме: скрізь праця самотужки, скрізь глибоке розбиття, скрізь шкідлива самотність. Всенациональна думка не панує у нас!» [7, с.59].

У вищезгадуваній праці Є. Онацького надбуємо й на літературознавчі міркування, які свідчать про глибоку ерудицію автора: «Від французької рево-

лющі з її лібералізмом і бере початок той «індивідуалізм», що так характеризує два останні століття, забарвлюючи собою і літературу (згадати хоча би романтизм, байронізм і т.д.), і політично-економічне життя» [8, с. 161-162]. Особливо ж для нас важливим є п'єтетне ставлення до Тараса Шевченка. Прочитавши спочатку слова А. Міллера «Ми є одночасно діти наших батька-матері і нашої нації. І це не лише почуття, але це також – фізіологія іспадковості, що роблять із нашої батьківщини для нас другу мати...» [8, с. 164], Є. Онацький додає: «І саме тому наш великий Шевченко присвятив своє чудове «Послання» – «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм» – однакчи їх всіх в одну спиритуальну цілість, в одну націю» [там само]. І це також єдне а Є. Онацьким І. Огієнка – великого шевченколюба й шевченкознавця, якому належать слова: ««Чути Бога в Небесах» – оце перше, що – за Шевченком – потрібне для кожного поета» [7, с.21]; «Ми створили культ Шевченка, але не створили культу його мови» [7, с.34]; ««Кобзар» – це найкраща, найповніша граматики всеукраїнської літературної мови» [7, с.57]; «Усі помолімося за Тараса Шевченка...» [7, с.58].

І ще, звісно, близькі до Огієнкового світогляду християнські вкраплення в цитовану працю Є. Онацького: «Уже Христос визнав за кожною індивідуальною душею безконечну вартість, але великі ідеї Христа настільки випереджали тодішню суспільну дійсність, що пройшли віки за віками, аж поки в свідомості християн ці ідеї стали діяти»; «... згадайте притчу Христа про закопані в землі таланти...» [8, с.162].

... У міжвоєнний період і під час Другої світової війни Є. Онацький був кореспондентом різних українських емігрантських часописів, у тому числі Сполучених Штатів Америки та Канади [5]: «Новий клич», «Новий шлях», «Новий час», «Діло», «Свобода», «Український голос». Крім того, професор Є. Онацький з 1936 до 1940 року викладав українську мову у Вищому східному інституті (м. Неаполь), протягом 1940-1943 років – у Римському університеті.

У вересні 1943 року німецька окупаційна влада в Італії заарештувала Є. Онацького, як визначного українського націоналістичного діяча, за його постійні критичні висловлювання на адресу ідеології та практики німецького націонал-соціалізму в Україні. Уз'явлення тривало до кінця війни – спочатку в Італії, а відтак у Берліні та Оранієнбурзі. Є. Онацький дивом залишився живий. По війні Є. Онацький емігрував до Аргентини, де заснував Спільку українських науковців, митців та літераторів. 1947 року він став редактором і директором тижневика «Наш клич», альманаху «Відродження» (опублікував тут низку статей, включно з літературознавчими [5]), щомісячника «Дзвін». 1953 року професора Євгена Онацького було обрано головою Української центральної репрезентації (українського координаційного центру) в Аргентині, а в 1960-1963 роках він очолював Головну раду цієї інституції [11].

Принаймні, можна стверджувати, що Є. Онацький аргентинського періоду свого життя був у полі зору І. Огієнка. У жовтні 1958 року місячник «Віра і культура» опублікував невеличкий (двосторінковий) матеріал митрополита Іларіона (Івана Огієнка) «Берестейська Унія 1596 року». У ньому вміщена була критика видань «Український голос» та «Праця» на відповідну статтю з «Української малої енциклопедії» Є. Онацького [9, с.215].

Основними працями Євгена Онацького є «Українська теоретично-практична граматики для італійців» (1937 рік), «Студії до історії та культури України» (1939 рік – італійською мовою), «Українсько-італійський словник» (1941 рік) [2, с.295], «Основи суспільного ладу» (1941), «Наше національне ім'я. Наш національний герб» (1949), «Спрага справедливості. Нариси з суспільного життя» (1950) [12], літературознавча праця – передмова до книжки

Уласа Самчука «Марія» (1952 рік) [3, с.256], «Завзяття чи спокуса самовиправдання. Нариси з суспільного життя» (1956) [12], «Українська мала енциклопедія» у восьми томах (1957-1963 роки) [2, с.294-295; 11].

Сучасні дослідники бачать І. Огієнка та С. Онацького – двох українських патріотів-вигнанців, двох визначних професорів-філологів – в одному ряду борців за нетлінні цінності своєї тимчасово знедоленої нації й тому виправдано ставлять їх у своїх розвідках (загальнотеоретичного чи конкретизованого плану) поруч. Професор Й. Лось зазначає: «... постійно діючим фактором свідомості українства мають ставати, видобуті із небуття, такі постаті, як Євген Онацький, Іван Огієнко, Святослав Гордінський та багато інших» [4, с.33]. На думку Д. Чапран-Якимович, те, «що слово *каварня* використовували в усіх стилях української мови і на всьому українському мовному просторі першої пол. ХХ ст., свідчить його фіксація... в лексикографічних працях [Огієнко І. Український стилістичний словник. – Львів, 1924; ... Онацький С. Vocabolario ucraino italiano. – Roma. 1941...], що, як відомо, є показником нормативності вживання будь-якої лексики» [10, с.146].

Помер і похований С. Онацький у Буенос-Айресі (Аргентина) [2, с.294-295].

Список використаних джерел:

1. Бандера Степан. Мої життєписні дані / Степан Бандера // Вбивство Степана Бандери. – Львів : Червона калина, 1993. – 356 с.
2. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів. – Донецьк : Сталкер, 2001. – 496 с.
3. Качкан Володимир. Хай святиться ім'я твоє : українознавство та пресологія (ХІХ – перша половина ХХ ст.) / Володимир Качкан. – Львів : Фенікс, 1998. – Книга третя. – 368 с.
4. Лось Йосип. Формування політичної філософії суспільства і держави ресурсами публіцистики (деякі питання історії та методології) / Йосип Лось // Вісник Львівського університету : серія журналістика. – 2007. – Вип. 3. – С. 12-35.
5. Народжені Україною : меморіальний альманах : у 2-х т. – К. : Євромідж, 2002. – Т. 2. – С. 264-265. – Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/6159c459e506ecd2/>.
6. Огієнко Іван. Моє життя : автобіографічна хронологічна канва / Іван Огієнко. – Житомир : Полісся, 2002. – 120 с.
7. Огієнкові афоризми і сентенції. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – 96 с.
8. Онацький Євген. Націоналізм і індивідуалізм // Розбудова нації 1933. – Липень-серпень. – С. 161-165. – Режим доступу: <http://www.run.org.ua/avtory/onatskyuyevhen/natsionalizm-i-individualizm.html#more-10>.
9. Тіменик Зиновій. Іван Огієнко (Митрополит Паріон), 1882-1972 : життєписно-бібліографічний нарис / Зиновій Тіменик. – Львів, 1997. – 230 с.
10. Якимович-Чапран Дарія. Семантико-генетичні особливості та лінгвоукраїнознавчий потенціал дублетів каварня/кав'ярня / Дарія Якимович-Чапран // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3.
11. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Онацький_Євген_Дометійович.
12. Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/kulturologiya/onatskiy_yevgen_domentiyovich.

Article is an attempt to find the almost unknown points of the contact between two leaders of Ukrainian national movement in exile of the twentieth century – Ivan Ohienko (church hierarchy Parion) and Eugene Onatsky.

Key words and phrases: literary critic, Kamianets-Podilsky, the University of Kyiv, the Ukrainian People's Republic, the Organization of Ukrainian Nationalists.

Отримано: 18.12.2012 р.